

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ: ЗАВДАННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ БІБЛІОТЕК В НОВИХ РЕАЛІЯХ

Киричок Ірина Василівна
директорка
Наукової бібліотеки Харківського національного
медичного університету
м. Харків

Павленко Тетяна Борисівна
заступниця директорки з інформаційних технологій
Наукової бібліотеки Харківського національного
медичного університету
м. Харків

Анотація. В роботі порушено нагальні задачі університетських бібліотек у зв'язку з впровадженням у закладах вищої освіти дистанційного навчання, зокрема – створення цифрового освітньо-наукового середовища, забезпечення віддаленого доступу до освітніх ресурсів. Представлено досвід Наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету щодо формування інформаційного компоненту цифрового освітньо-наукового середовища вишу та реалізації проєкту з формування вебнавігатора фахово-орієнтованого електронного контенту, організації дистанційної роботи в нових реаліях.

Ключові слова: університетська бібліотека, дистанційне навчання, цифрове освітньо-наукове середовище закладу вищої освіти, електронні ресурси, веб-навігатор фахово-орієнтованого електронного контенту.

Дистанційне навчання вже не є сьогодні новою формою отримання освіти. Перший у світі університет дистанційної освіти – Open University – був відкритий у Великій Британії в 1969 році. Тоді використовували радіо і телебачення. З появою персональних комп'ютерів та глобальної мережі Інтернет, розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), використанням цифрових технологій дистанційна освіта стала більш доступною, а її розповсюдження у 21 столітті більш швидким. З'явилась можливість спілкуватися й отримувати зворотній зв'язок на будь-якій відстані, долаючи географічні бар'єри.

З цифровізацією вищої школи, впровадженням ІКТ та появою нових форм навчання значно зріс і оновився перелік завдань бібліотек ЗВО. Університетські бібліотеки є вершиною освітнього процесу вишу, адже їх місія полягає в підтримці всієї навчальної і дослідницької діяльності академічної спільноти – студентів, співробітників, дослідників і академіків, забезпечуючи доступ до авторитетних друкованих та електронних ресурсів. З впровадженням новітніх технологій змінився формат публікації, інформаційний ландшафт, моделі освіти і комунікацій. Університетські бібліотеки переосмислюють свою місію збереження та використання документів відповідно до нового бачення щодо електронних ресурсів. Щоб залишатися актуальними і корисними для своїх користувачів, вони повинні повністю змінитися для виконання своєї місії і переглянути свої ролі, доклавши серйозних зусиль, щоб іти в ногу з технологіями, що постійно розвиваються [1].

Одним з пріоритетних завдань є формування інформаційного компоненту цифрового освітньо-наукового середовища (ЦОНС) вишу й надання доступу до нього. До інформаційного компоненту ЦОНС відносяться спеціалізовані електронні ресурси власної та зовнішньої генерації, спрямовані на підтримку навчально-педагогічної та науково-дослідної діяльності ЗВО, доступ до яких здійснюється через Інтернет у режимі 24/7.

Спалах у 2020 році небезпечної коронавірусної інфекції суттєво вплинув на весь світ. Епоха пандемії COVID-19 кардинально змінила сьогодні функціонування академічних установ, замінивши за допомогою ІКТ, цифрових технологій та Інтернету традиційні очні методи викладання і навчання на дистанційні, де викладачі й здобувачі вищої освіти застосовують інтерактивні методи для віртуальної взаємодії та спілкування один з одним, проводять лекційні та практичні заняття, самостійну роботу, використовуючи інструменти та ресурси ЦОНС ЗВО.

Доступ до електронних освітніх ресурсів є невід'ємною складовою дистанційного навчання. У період ізоляції під час пандемії студенти і викладачі були змушені покладатися саме на електронні ресурси бібліотек для задоволення своїх інформаційних потреб, оскільки не мали доступу до її традиційних фондів на паперових носіях. Отже, на цьому етапі електронні ресурси виявилися практично єдиним джерелом інформації. Доступ до різноманітних колекцій електронних книг і журналів, як вітчизняних, так і зарубіжних, став сут-

тевим виходом для всіх учасників освітнього процесу під час карантинних обмежень [2].

Наукова бібліотека Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ) бере активну участь у формуванні ЦОНС вишу: координує роботу Репозитарію ХНМУ (налічує понад 27 тис. документів), формує електронний каталог (понад 296 тис. бібліографічних записів, з них 9 065 – з посиланнями на повнотекстові документи), вебпоказники е-архівів наукових періодичних видань (936 назв), різноманітні вебнавігатори БД, електронних бібліотек, інформаційних порталів переважно з повнотекстовим контентом, надає доступ до електронних книг і журналів Springer Nature, ScienceDirect (Elsevier), наукометричних баз Web of Science та Scopus тощо.

Карантинні обмеження, викликані пандемією COVID-19, не спинили роботу НБ ХНМУ щодо документно-інформаційного супроводу освітньої та наукової діяльності університету, проте ще більше змінили вектор надання послуг у бік створення цифрового контенту й розширення доступу до нього. Оперативно налагодивши для працівників бібліотеки можливість віддаленої внутрішньої роботи з власними електронними ресурсами – електронним каталогом та службовими БД, сайтом бібліотеки, репозитарієм університету тощо, створивши за допомогою різноманітних інструментів ІКТ, додатків і месенджерів віртуальні сервіси, в тому числі службу дистанційних послуг, НБ ХНМУ продовжила інформаційне обслуговування користувачів в онлайн-форматі.

В умовах переходу на дистанційну форму навчання гостро постало питання забезпечення здобувачів вищої освіти та викладачів ХНМУ електронними освітніми інформаційними ресурсами. Завдяки проведеним бібліотекою переговорам з фахівцями та дистриб'юторами компанії McGraw-Hill (США) протягом 2020 року нашому університету надавався безкоштовний доступ до освітньої платформи AccessMedicine з можливостями віддаленої роботи з ресурсами за авторизованим доступом. Бібліотека також організувала онлайн-тренінг для академічної спільноти ХНМУ щодо роботи з ресурсом за участю представників McGraw-Hill.

Відсутність в Україні єдиної платформи вітчизняного освітнього контенту для медичних вишів спрямувала НБ ХНМУ на створення власного інформаційного продукту з використанням, перш за все, ресурсів відкритого доступу. Серед них найбільш прийнятними для включення в бібліотечні послуги є інституційні репозитарії. Їх перевагою є спосіб підготовки, що забезпечує значимість та високу якість контенту, і правова основа для використання. Надання доступу до повнотекстових електронних ресурсів через організацію навігаційного сервісу дозволяє економити час та отримувати корисну інформацію з однієї точки.

Так, з метою удосконалення форм і методів інформаційного супроводу освітніх програм і цифрових активів поширення знань, а також забезпечення дистанційного навчання під час карантину з приводу пандемії коронавірусу НБ

ХНМУ в умовах віддаленої роботи розпочала безстроковий проект формування вебнавігатора фахово-орієнтованого е-контенту (ФОЕК) інституційних репозитаріїв ЗВО та наукових установ України. Проведено моніторинг 103 електронних архівів, здійснено відбір і систематизацію посилань на повнотекстові електронні версії книжкових видань навчального й наукового характеру за профілем університету.

На сьогодні колекція вебпосилань на профільні ресурси нараховує 1 688 назв підручників та посібників і 734 назви монографій, виданих за останні 20 років. Відібраний масив структурований за циклами навчальних дисциплін, розміщений в системі дистанційного навчання ХНМУ на платформі Moodle і доступний за авторизацією.

Цей ресурс постійно поповнюється і є суттєвою підтримкою для всіх учасників освітнього процесу не тільки на час ізоляції. Він розширює інформаційні можливості самопідготовки студентів, педагогічної діяльності викладачів, проведення дослідницької роботи науковців.

Таким чином, впровадження дистанційного навчання у вищій школі поставило перед університетськими бібліотеками задачі не тільки збереження якості й повноти традиційних функцій та напрямів діяльності, а й необхідність запропонувати студентам і викладачам комплекс нових сервісів і послуг. Для цього необхідно забезпечити віддалений доступ до електронних освітніх ресурсів, довідкове онлайн-обслуговування, консультування щодо використання інформаційного компоненту ЦОНС ЗВО. В умовах збільшення частки самостійної роботи в загальному обсязі навчальних заходів та зміни її характеру зростає потреба у послугах бібліотеки як інформаційно-освітнього центру, що забезпечує підтримку студентів у самостійній навчальній та науковій діяльності в електронному середовищі.

Тож перед бібліотеками постали нагальні завдання щодо забезпечення інформаційного супроводу освітнього процесу вишу в дистанційному форматі, серед яких:

- оперативне реагування на зміни, що відбуваються в соціумі в цілому та академічному середовищі зокрема
- активна участь у формуванні ЦОНС ЗВО, моніторинг, аналітико-синтетична обробка, систематизація цифрових ресурсів, створення ФОЕК, організація доступу до нього в режимі 24/7
- розширення каналів цифрової комунікації з користувачами
- інформаційно-довідкове обслуговування користувачів в онлайн-форматі
- формування цифрових компетентностей користувачів та консультативний супровід використання інформаційного компоненту ЦОНС ЗВО
- чітка й розподілена організація віддаленої роботи працівників бібліотеки у невизначених реаліях.

Отже, актуальним є перегляд системи роботи університетської бібліотеки, підвищення рівня всіх її компонентів, методологічно обґрунтувавши вектори і суть змін.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Balasubramanian P. Access level and utilization of e-resources in the University Libraries of Tamil Nadu [Electronic resource] / P. Balasubramanian, P. Shahnaz // Library Philosophy and Practice. – 2021. – 5076. – Режим доступу : <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/5076> (дата звернення 22.03.2021).
2. Dhuri K. R. N-LIST e-resources: a major boon to the user community during Covid-19 pandemic era: a study [Electronic resource] / K. R. Dhuri, J. Lobo // Library Philosophy and Practice. – 2021. – 4912. – Режим доступу : <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/4912> (дата звернення 22.03.2021).

* Тут і далі всі дані подано станом на 25.03.2021.